

2023. ÁPRILIS 13.

MARKUS BARTH, EPHESIANS:
INTRODUCTION, TRANSLATION, AND
COMMENTARY ON CHAPTERS 4-6, VOL.
34A, ANCHOR YALE BIBLE (NEW HAVEN;
LONDON: YALE UNIVERSITY PRESS,
2008), 608–624.

SZAKFORDÍTÁS

ÁDÁM MIKLÓS

Ef 5,21-33

5,21

„Mivel félitek Krisztust:” szó szerint „Krisztus félelmében.” Miközben a Római 12,1sk etikai gondolatát Isten kegyelmei motiválják, a Krisztus félelmére vonatkozó hivatkozás különös. Az Újszövetségben egyetlen más helyen sem találkozunk a „Krisztus félelme” megfogalmazással. Valószínűleg azért, hogy az 5,21-et Ószövetségi és Újszövetségi kifejezésekkel harmonizálják, néhány kézirat kicserélte a kifejezést az „Úr” vagy az „Isten” félelmére. A mi fordításunk a v21-ben „félelem” a „φοβος” szóra és a „félni” a v33-ban a „φοβεομαι” szóra szó szerinti és az ősi verziók szövegét tartalmazza. A legtöbb magyarázó kikerüli a gondolatot, hogy az ember kapcsolatában Istennel vagy az embertársával bármilyen jó etikai cselekvésnek a félelem a motiváció. Ezért az 5,21 és 33 görögjét gyakran úgy fordítják, hogy elkerülje a „rémület,” a „rettegés,” a „pánik,” a „remegés” és hasonló jelentés-árnyalatokat, amelyek a görög főnévben és igében benne vannak. Ezek a parafrázisok inkább a „szent” gondolatához közelebb álló kifejezéseket preferálják. Az eszkatalógikus elem azonban, amely a „Krisztus félelmé”-ben benne van, hidat épít a látszólag kibékíthetetlen állítások között a házasságról, amelyek az 5,22-33-ban és az 1Kor 7-ben találhatók.

„Vessétek alá magatokat:” az Ef 5,18-21 görög szövegében a Lélekkel eltölteni felszólító módhoz öt további particípium kapcsolódik. Az jelenti-e ez, hogy ez a sugalmazás ott van jelen, és ott valósul meg, ahol lefordítódik himnuszokra, énekekre, imádságra, hálaadásra és előzékenységre egymás iránt? Ez ugyan lehetséges, de van más megoldás: ahogyan a 3,17-ben is látszik, a particípiumok lehetnek független felszólítómódok. Nyelvtani okokból az 5,21 az előző versekhez kapcsolódik, de ennek a mondatnak a tartalma egy olyan esszenciális alkotórészt tartalmaz, ami a következő versekhez kapcsolja. A modern tudósok az 5,21-6,9-ben található buzdítás-párok listáját „*haustafel*”-nek hívják (háztartásbeli kötelességek listája). Két hasonló *haustafel*-t találunk a Kol 3,18-4,1-ben és az 1Pét 2,13-3,7-ben, de csak az efezusi verzió kezdődik kölcsönös alávetéssel. Az 5,22sk-ban a hívás egy speciális alávetésre, az egyik csoport részéről a másiknak, elválaszthatatlanul kapcsolódik az 5,21 kölcsönös parancsához. Néhány variáns olvasat kivételével, a kifejezés, „alávetni,” nem is ismétlődik a v22-ben. A v21 egyszerű felszólítása (vessétek alá magatokat egymásnak), elővételez mindent, amit Pál mondani akar nem csak feleségeknek, gyerekeknek és szolgálóknak, de férjeknek, apáknak és uraknak, arról a különleges tiszteletéről, amivel tartoznak Krisztus miatt, azok felé, akikkel együtt élnek, akár választás, akár születés, akár történelmi körülmények miatt. Azt jelenti-e ez a látszólag megalázó parancs, hogy a páli etika lényegében konzervatív? Csak az „alávetni magunkat” kifejezés vizsgálata a különböző kontextusokban és egyes páli állítások vizsgálata adhat választ. Az „alázd meg magad” fordítás biztosan távol áll az ige (ὑποτάσσομαι) értelmétől és szándékától, ahogyan Pál használja, ezt később bemutatjuk. A particípiumok és felszólítómódok, amelyek az alávetést szorgalmazzák, jó eséllyel szabad és felelős résztvevőket szólítanak meg és csak az akarat beleegyezését, sosem az emberi akarat megtörését, vagy eltörlését, vagy szervilis megalázódást jelentenek. A legvalószínűbb, hogy az alávetés, amire Pál gondol, különbözik egyrészt a teremtmények hiábavalóságnak való alávetésétől (Róm 8,19), a hatalmasságok és erők Krisztus lábához való jelen és jövő alávetésétől (1Kor 15,25-27; Ef 1,21-22) és harmadrészt a hatalom elvesztésétől és a nevetségességnek kitettségtől (Kol 2,15).

„Egymásnak:” hogy lehetnek személyek egymásnak alávetve? A kölcsönös, ha nem paradox kapcsolat, amelyet ezek a szavak kifejeznek, nem egyedülálló páli találmány. Amikor a patriarchális kapcsolatról beszél, a ház ura és felesége, gyermekei, szolgálói között, Arisztotelész kijelenti, a legtöbb alkotmányos államban a polgárok felváltva uralkodnak és vannak uralva. Plutarkhosz beszél a tiszteletről, amiben a férj és feleség egymás között megegyezik, illetve az egyedülálló tiszteletről, amellyel a férj a felesége felé tartozik. A hadsereg egységei is kölcsönösen alávetik magukat más egységeknek, a hadi felállásban. Ezzel együtt is, a kölcsönös alávetés, amelyről Pál beszél, ellentmondani látszik az ezt követő részletes buzdítástól. Mintha csak a nőket, gyerekeket és szolgálókat buzdítaná, hogy legyenek előzékenyek, nem a férjeket, szülőket és urakat. Az ellentmondás, amit a 21-ben találhatunk, nem csak a kontextus, hanem a józan paraszti ész és a morális rend ellen is szólna: mintha a kölcsönös alávetést relativizálná, ha nem kitörölné és lerombolná, a hatalom és a megalázkodás gondolataival. Látni fogjuk, hogy a páli tanítás kölcsönös alávetéséről nincs ellentmondásban önmagával, és nem felhívás a káoszra, hanem éppen a társadalmi rend konzervatív és patriarchális koncepciójának kihívója, amit ebből a tanításából kiindulva éppen Pálnak tulajdonítottak. Az efezusiakhoz szóló egyedülálló üzenet minden alkalommal elsikkad, amikor a v21 domináns pozícióját a *haustafel* fölött nem veszik észre.

22.

[Például] feleségek a férjeknek: szó szerint feleségek a saját emberüknek. Stilisztikai és materiális okok javasolják a „például” hozzáadását a magyar fordításban. A „pl” közli pontosan azt, ami a görög mondat struktúrájából következik. A feleségek alávetése példája ugyanannak a kölcsönös alávetésnek, amely a férj szeretete, a gyermek engedelmissége, a szülők felelőssége a gyermekeik felé és a szolgálók és urak egymás iránti magatartása is. Ahelyett, hogy valami a például-hoz hasonló megoldást választanának, a kéziratok nagy többsége a v22-ben hozzáadja a felszólítómódot, „vessétek alá magatokat,” vagy „legyetek alávetve.” Ezek a kéziratok elhalványítják a tény, hogy a feleség alávetése férjének a kölcsönös alávetés keretén belül történik; így a férfi felsőbbrendűséget támogatják, amelyről azt feltételezik, hogy a páli etikából következik. Kétségtelen, a v22 a feleségeket alávetésre hívja. Kimondhatjuk-e, hogy Pál azt akarja, hogy a nők alávetessenek a férfiaknak? A görög nem nőstényekről és hímekekről beszél általában, hanem feleségekről, a férjüknél. A v22 nem erősíti meg, hogy a nők alacsonyabb rendűek lennének a férfiaknál, és hogy a társadalmi, vagy szakmai kérdésekben másodrendűek lennének. Pál kizárólag a férj és feleség közötti különleges kapcsolatról beszél. Az „alávetni” kifejezés használata ellenére, amely pozíció mintha általában a nők sajátja lenne, Pál tulajdonképpen a női alávetés *drasztikus lehatárolását* mondja ki: csak és kizárólag a férjének szól, pontosan ugyanúgy, ahogyan házastársi szeretettel a férj csak a feleségét szereti. (25, 28, 33). Ez válaszol a férfi alávetésére a nőnek (21), amely abban a szeretetben valósul meg, ami Krisztusnak az egyház iránti önátadó szeretetéből következik (25-27, 32-33). Az 1Pét 3,5-7-tel szemben Pál nem használja az „engedelmeskedni” és a „szolgálni” igéket, mint az alávetés szinonimáit, amit a feleségektől elvár. Nem tulajdonít törvényhozói, bírói, vagy végrehajtó hatalmat a férfinak. Nem mondja a nőket gyengébbeknek a férfiaknál. Sokkal inkább személyekhez szól, akik szabadok, és képesek saját döntéseket hozni. Az ünnepélyes megszólítás a nők felé „feleségek” (a feleségek) felismeri, hogy ugyanazon a szinten állnak, mint a férjük. A koiné görögben és a semita nyelvekben, a megszólítás „a feleségek” a klasszikus görög „Ó feleségek” helyett áll. A lehatároló kifejezés „a férjeknek” a feleségek alávetését ahhoz az előzékenységhez viszi közel, amit egy szenátor örömmel felajánl egy másik szenátornak, de egy állami szóvivőnek, vagy más beszélgetőtársnak nem.

Mint az Úrnak: mivel a görög *ὡς* (mint) pont ugyanúgy sok különböző jelentéssel rendelkezik, mint az angol „as,” elég sok módon interpretálhatjuk a „mint az Úrnak” kifejezést. Két mód kiemelkedő:

- a) A régiek közül Aquinói Tamás, az új magyarázók közül Gaugler javasolja, hogy az „Úr” ebben az esetben kis betű, és hogy a névelő a birtokos névmás értelmében áll. Az értelem tehát, hogy a feleségek alá vannak vetve férjüknek, mivel ők az uraik. Ezen magyarázat bizonyítékként a v23-at használják, amelyben a férjet fejnek mondja. Az 1Pét 3,6 hasonló célt szolgál: „Sára engedelmeskedett Ábrahámnak, úrnak hívva őt.” De a nyelvtan szemben áll ezzel az értelmezéssel: ha a v22 az úr titulását és jogait adná a férjnek, úgy a görög, mint a magyar szöveg így szólna, „mint az ő uruknak.”
- b) Ha ezen a ponton, ahogyan sok etikai szakaszban, amelyek az előző parancs motivációját tartalmazzák, az „úr” Jézus Krisztus, akkor az utalás az úrra az elvárt alávetést többféleképpen pontosítja.
 1. Jelölheti mind a sürgősségét, mind a határait a feleségek alávetésének. A *ὡς* rendelkezhet *okozati* erővel: a feleségek legyenek előzékenyek, mert ez megfelel az Úrban, ahogyan a Kol 3,18 állítja, vagy, mert félik az Urat, ahogyan Ef 5,21 hangsúlyozza. Ez a magyarázat kizár bármilyen olyan engedelmességet az ember felé, amely *meghaladja* az engedelmességet, amivel Istennek vagy Krisztusnak tartozunk (ApCsel 5,29).
 2. Kifejezheti a *módját*, a *teljességét*, vagy a *radikalitását* az alávetésnek. Ha a *ὡς* *összehasonlító*, akkor az instrukció a feleségeknek az, hogy legyenek előzékenyek, ugyanazzal a határtalan bizalommal és ugyanazzal a korlátlan hozzáállással, amivel Krisztusnak alávetik magukat (vö. 5,24): mindenben.
 3. Motiváció és összehasonlítás összekapcsolható, ahogyan a *ὡς* és a *καθὼς* következő használata mutatja. Így tehát a Krisztusnak való alávetés és a férjnek való alávetés pontosan ugyanúgy összefügg és elválaszthatatlan, ahogyan Isten és az ember, vagy a felebarát és önmagam szeretete. Így a férj – vagy ha nem, akkor a feleség alávető magatartása – tipológikus, szakramentális, vagy eszkatológikus szerepet kap: a férj lett kijelölve mint Krisztus képviselője, a felesége számára, így a feleség Krisztushoz rajta keresztül jut el. Ebben az esetben a nő alávetése a szegények meglátogatása, megetetése és felruházásának misztériumához hasonló: „amit ezek közül a legkisebbek közül egyel is tettetek, velem tettetek.” Így Krisztus a hódolatot a férjjel kapja, és a feleség Krisztusnak a férje iránti engedelmességgel engedelmeskedik.
 4. Az alávetés legfőképpen és kizárólag Krisztusra vonatkozna, így a férj egy lehetőség és gyakorlás, a magasabb rendű szövetség számára, vagy egy akadály, amit le kell küzdeni, a valódi alávetés küldetésében. A 6,6-7-ben Pál mintha ugyanezt a magatartást javasolná a szolgáknak, a Kol 3,23 pedig kifejezetten állítja, hogy a szolgák úgy végezzék munkájukat, mintha az Úrnak és nem embereknek csinálnák. Ha a negatív „nem embereknek” alkalmazható a nők alávetésére, akkor a férjnek való engedelmesség „ráérzés” Krisztusra, függetlenül attól, mennyire különbözik és tér el a férj viselkedése Krisztusétól.

A távirati stílus a „mint az Úrnak” formulában nem teszi lehetővé, hogy biztosan kiválasszuk, melyik értelmezés a helyes. Ezzel együtt valószínűtlen, hogy Pál kétértelmű akart lenni, vagy az lett volna a szándéka, hogy az olvasó válassza ki a számára szimpatikus értelmezést. Csak a következő versek adják meg a szükséges tisztánlátást; v22 nem érthető nélkülük. Eddig két

dolog vált világossá, (1) Pál nem szólít föl teljes önalávetésre minden nő részéről a férfiakkal szemben, vagy a feleségek teljes függésére a férjüktől. A feleségnek a férjéhez viszonyuló szelektív alávetéséről beszél. (2) Az apostol nem beszél természetéről, általános szabványokról, törvényről vagy az emberiség bukásáról, mintha bármi ezek közül, vagy ezek együtt adnák a buzdításának az alapját. Az egyetlen forrás-szabvány és motiváció a nők alávetésére Jézus Krisztus. Ez azt is jelenti, hogy ő egyben az alávetés korlátja és jutalma. A következőkben Pál megpróbálja bemutatni, hogy a hit az Úrban miért hív alávetésre.

23

[Csak] ugyanúgy mint: a vers szó szerinti fordítása „mivel a férfi a feje a feleségének, ahogyan a Messiás feje” stb. A szó szerinti verzió azt a benyomást kelti, hogy a Messiás a „fejség” tekintetében egy második szereplő egy olyan modellben, ami *ismert és tökéletesen elég nélküle* is. Viszont ami egyértelmű a kontextusból, különösen a 21-27-ből, igaz a v23-ra is. A Messiás nem egyszerűen másodlagos példa. Pál pontosan tudja, hogy a saját korának házasságai a viselkedésnek azt a mintáját követik, amelyik nagyobb felelősséget ad a férjnek és alacsonyabb rendű pozíciót a feleségnek; és azt is tudja, hogy ezt a mintát a legtöbben teljesen rendben levőnek és megfelelőnek tartják – akik nem ismerik Krisztusnak az Egyház iránti szeretetét. Azt jelenti-e ez, hogy ezek a házások nem igényelnek többet, mint néhány (és végeredményben főleg) információt és tanácsot? Világos, hogy amikor Pál ezeket a témákat tárgyalja, olyankor Jézus Krisztust nem természetes törvény, vagy általános szokások megerősítésére használja. Ezek az utalások minden esetben (Jézusról és az Egyházzal) többet adnak, mint díszítést, dicsfényt, vagy mitológiai keretet egy vitathatatlan *status quo*-hoz. Ha a többi esetben és itt Pál azt mutatja be, hogy a Messiás fej és különleges módon szerető, akkor valószínű, hogy a v23-ban is Jézus Krisztus az egyetlen ok és standard a szentek viselkedése számára. A v24 logikai struktúrája megerősíti ezt az értelmezést. A Egyház-Krisztus kapcsolat ott is a feleség alávetésének nem egyszerűen illusztrációja, hanem *archetípusa*. A v23 két látszólag főleg és egyértelmű szava könnyen félreérthető: „ὡς...καὶ” egyszerűen csak „mint...is” értelemben fordítható, ahogyan a legtöbb verzió és kommentár teszi, de ennek a két szónak sokkal nagyobb súlya lehet, ahogyan a használatuk a következő versekben mutatja. A ὡς lehet több mint összehasonlítás. Ahogyan az angol „as” és a héber „כִּי” számolatlan értelemmel rendelkezik és több fajta logikai kapcsolatot jelez, ugyanígy a görög ὡς és annak hellén megfelelője a καθως. Lehetnek mellérendelés, vagy olyan alárendelő mellékmondat bevezetői, ami a főmondat tartalmának okát adja. A v23 esetében a „kihagyó” görög előadásmód megköveteli az angol fordításban a létige hozzáadását. Így a szavak ὡς ... ὁ Χριστος κεφαλη της εκκλησιας nem csak összehasonlítás, hanem „mert a Messiás feje az Egyháznak”. Végül az összekötés többet jelenthet, mint „is.” A καὶ néha arra szolgál, hogy kihangsúlyozza és egyértelműsítse a kifejezéseket, amiket összeköt. Miközben a v24b-ben és a v28 bizonyos verzióiban (az apodózisz mindkét esetben is-sel kezdődik) a καὶ „is”-t jelent, a három protázisz, amik „mint”-tel kezdődnek, és a Messiásról szólnak (23, 25, 29), kihangsúlyozza, és hangsúlyosan rámutat a ὡς jelentésére és a Messiás különlegességére. Máshogyan megfogalmazva, a görög szavak ὡς καὶ ὁ Χριστος ebben az esetben azt jelenti: „kizárólag olyan módon, mint az egyetlen ok és modell: még a Messiás is.” A mi fordításunk azt a nyelvészeti és logikai elemzést követi, ami az Ef néhány modern verziójában megtalálható: csak úgy, ahogyan a Messiás...!” Ha ez az értelmezés nem csak tartható, hanem szükséges, akkor Krisztus nem a legfőbb példája a férfi felsőbbségnek a nők fölött. Sokkal inkább a férfi funkciója, mint fej, Krisztus főségének mértéke szerint kell formálódjon és korlátozódjon. Így a főségnek nem egy abszolút, hanem egy nagyon is meghatározott szerepét tulajdonítja a férjnek. Az 1Kor 11,3 kifejezetté teszi ezt

abban a sorozatban, amiben Krisztus és a férj főségéről van szó: minden férfi feje Krisztus, a feleség feje a férje. Hasonló lehatárolásokat figyelhettünk meg a v22-ben a feleség alávetésével kapcsolatban.

A Messiás a feje az Egyháznak: Az 1,22-23-ban Krisztus, mint mindennek a feje szerepel, aki különösen is feje az Egyháznak (Kol 1,15-20). Miközben Krisztus a főséget a fejedelemségek és hatalmasságok fölött összehasonlíthatatlan erővel gyakorolja, aminek ebből következően mind a baráti, mind az ellenséges erők alávetetnek, (függetlenül attól, akarják-e vagy sem; hit, szeretet és remény nem elvárás), az Egyháznak ettől különböző módon feje (1,19-23). A 4,15-16-ban az Egyház feletti főség kibontásra kerül: Krisztus a fej teszi lehetővé az Egyháznak a növekedést, ő köti össze egységbe, ő táplálja őt törődve minden taggal, Ő adja az erőt, hogy az Egyház szeretetben felépítse magát. Az 1,23 Krisztusnak a főnek a munkáját „betöltés”-ként írta le. Az 5,29-ben Pál emlékezteti az olvasót arra a táplálásra, és szerető gondoskodásra, amit az Egyház Krisztustól kap, az 5,25-ben pedig az árra, amit a szeretetért fizetett, az 5,26-27-ben pedig ezen cselekedet céljára.

Ő testének megváltója: A mi fordításunkban ezek a szavak zárójeles kiegészítései a Messiás főségének egy még konkrétabb és kimerítőbb leírással. Hogy ismét a parafrázist használjuk, a zárójel azt mondja: „Ő és Ő egyedül nem csak fej, hanem megmentő is”; vagy: „bebizonyította önmagáról, hogy fej, a megmentés által”; vagy: „az Ő megmentő munkálkodásába beletartozik az Egyház fölötti uralma.” Ezzel együtt, ez az értelmezés és ennek variációi továbbra is vita tárgyát képezik a kommentátorok egy jelentős csoportja által, akik úgy hiszik, Krisztus nem az egyetlen lehetséges alanya a „megmentő” állítmányának. Ők úgy tartják, hogy valamilyen alárendelt módon a férj is megmentője a feleségének. Ha nem is tud a feleség lelkének, vagy a világnak megmentője lenni (Jn 4,42) attól még megmentője lehet a felesége testének, vagyis meg tudja menteni, vagy meg tudja védeni a feleséget a nem megfelelő viselkedéstől, vagy a feleség testének elviselhetetlen szenvedésétől vagy vágyódásától (vö. Ter 3,16). Valószínűleg a legerősebb érv ezen értelmezés mellett az Oz 3,1-2. Az Úr azt mondta a prófétának, hogy vásároljon 15 sékel ezüstért, egy galambért és másfél véka árpáért feleséget, aki odaadta magát egy szeretőnek. Isten megbocsátó szeretetét a szajha Izrael felé egy feleség tényleges megváltása mutatja meg a földi férje által. A dicsőséges menyasszony mennyei drámájának ebben az esetben van egy földi párja, amelyben egy drámai megváltást egy földi férfi kivitelez. Az analógiák az Ef 5,23-32 és az Izrael-Isten kapcsolat feleség és férj módjára történő leírása között, megkérdőjelezhetetlenek. Arra azonban nincs bizonyíték, hogy Pál Oz házasságának egyedi eseményeit modellként akarná a házaspárok elé állítani. Gómer Ozeás felesége volt már azelőtt, hogy Ozeás visszavásárolta volna önmagának. Nem minden nő Gómer, nem minden férj Ozeás. Ugyanez igaz Boázra, aki megvált egy darab földet, ezzel megvásárolva a Levita törvény értelmében közeli rokonának özvegyét (Rut 4). Lehetséges-e, hogy a szavak „testének megmentője,” azt írja le, ami a férj és a feleség között a testi (szexuális) kapcsolatban történik, vagy esetleg az ő teljes (spirituális, társadalmi és fizikai) közösségüket? Egy olyan magyarázat, ami erre a feltételezésre épül, nem talál alátámasztást a v23-ban, a kontextusban vagy a biblikus párhuzamokban. Mert

- a) A görög szövegben a két alany „férj” és „Messiás,” az αὐτοῦ névmás előtt állnak, aminek jelentése Ő (ő maga). Ha mind a két alany benne lenne a névmásban, akkor az αὐτοί, ők (ők maguk), állna, amit a megmentők többszám követne. Az egyes számú αὐτοῦ és a névmás pozíciója a mondatban, arra utal, hogy csak a legutoljára említett alany, a Messiás az, akit Pál a test megmentőjének nevez.

- b) Ahogyan a 2,14 és a 4,11 mutatják, egy leíró állítás kezdetén szereplő αὐτός dicsőítő, olykor himnikus szöveget vezet be. A felkiáltás: „ez az aki...,” vagy „ő aki...,” az *'aretológia'* karakterjegye (egy hős, vagy erkölcsi nagyság csodálatos tetteinek és eredményeinek dicsőítése). A hapax legomenon „testének megváltója” arra utalhat, hogy a kifejezés eredetileg nem páli. Végül a látszólag sajátos leszűkítése Krisztus megmentői mivoltának az Egyházra, egybevág sok Újszövetségi himnusz ún. „mi” stílusával. A korai Egyházban ilyen himnuszokat csak Istennek és Krisztusnak énekeltek, embereknek, férjeknek sosem.
- c) A megmentő (σωτηρ) titulus hosszú és színes történettel rendelkezik. Ha a v23 minden átlagos embert vagy férjet megmentőnek nevez, akkor ez precedens vagy párhuzam nélküli. Az ember, aki csodálkozik azon, Isten miért emlékezik meg egyáltalán róla (Zsolt 8) és aki nem mentheti meg sem magát, sem testvérét (Zsolt 49,7-8), nehezen hívható megmentőnek az Ef 5,25-27 közvetlen kontextusában, ahol Pál Krisztus egyedülálló művét írja le. Az Izrael megváltója címet sem Ozeásra, sem Boázra nem használják, ez Istennek van fenntartva (Iz 43,14; 48,17). Pál gyanúsított, ha nem bűnös lenne a bálványimádás bűnében, ha analóg titulust használna minden házaspárnak.
- d) A zsidó és egyéb források, amelyek Pált talán arra indították, hogy Krisztusra a „fő” titulust használja, sosem kapcsolják össze a főiséget a megmentőséggel. Az Ószövetségben ez a kapcsolat nagyon ritka. Nem korábban, mint a gnoszticizáló Salamon ódái 18,14-15-ben található a „fej” titulus és a megváltás aktusa szorosabban összekapcsolva. Ha csak az efezusiakról nem feltételezzük, hogy valamifajta gnosztikus kapcsolódással rendelkeztek, a „fej” a v23-ban nem jelent megmentést. Egyedül Krisztus esetében mondható el, hogy a két funkció személyes egységben van jelen. Ténylegesen a v24 eleje mutatja majd meg, hogy Pál tudatában van annak, hogy túllépett a Krisztus-férj analógián, amikor a Messiást a test megmentőjének nevezte.

Ha tehát egyedül Krisztus megmentő, a test, amit megment, csak az Ő teste lehet, vagyis az Egyház (24). A mi fordításunk tehát a görög határozott névelőre birtokos névmás: övé. A 28-31-ben egy a testhez kapcsolódó használat fog előkerülni: a feleséget a férje testeként, vele egy húsként fogja jellemezni.

A férj feje a feleségének: A *haustafeln* modern magyarozói azt a véleményt fejezik ki, hogy a jelenlegi Újszövetségi szövegben a pogány és zsidó standardok és listák állnak. Sokan feltételezik, hogy nem keresztény anyagokat kereszteltek meg, egyre nagyobb számban. Az egyéb elemek mellett, amelyeket az Újszövetség beépített, szerepel a férfi felsőbbrendűsége is, és hogy a férfiak elsőbbségét hangsúlyozni kell. Miközben korábban megjegyeztük, hogy az Ef 5,22sk férjéről és feleségekről beszél, nem férfiakról és nőkről általában, megmarad a kérdés, hogy vajon a férj leírása, mint a feleség feje, nem idézet-e valamilyen korábbi, vagy kortárs zsidó, görög, vagy latin irodalomból, vagy legalább egy utalás egy megalapozott teóriára és szokásra Pál korában. Azzal, hogy a „fő” szót idézőjelbe teszi, Phillips ezt a benyomást erősíti. Mindazonáltal eddig egyetlen bizonyítékot sem találtak az irodalmi vagy egyéb forrásokból, hogy bárki, akár közel, akár távol Pál környezetétől, úgy tartotta volna, hogy a férj a feleség feje, vagy ezzel összhangban, a feleség a férj teste lenne (vö. 5,28). Igaz, Arisztotelész azt írta, a háztartás törvénye szerint monarchia, mert minden ház egy fő vezetése alatt áll, és a férj-feleség kapcsolatot a test és a lélek egyoldalú kapcsolatához hasonlítja, amelyben a lélek (a férj) uralkodik és nem „uraltatik,” de Arisztotelész nem hívta a ház férjét a feleség fejének. Amikor a rómaiak a házaspárt *dominának* vagy *matrónának* hívták, amikor a „kedves” vagy a feleség a görögök között *kúria* (úrnő, asszony); amikor legkésőbb az I. században, a *Márta* név

(úrnő) már jelen van Szíriában, a kérdéses nő biztosan nem a testtel volt egyenlő, ami életet és útmutatást csak a fejtől, vagyis a völegénytől, vagy férjtől kap. Kérdés nélkül a patriarchális gondolkodás domináns (noha egyre csökkenő) szerepe az életben és az irodalomban Pál korszakában a mediterrán népek között jelen volt, de ugyanaz a Dibelius, aki Veidingert arra inspirálta, hogy megírja híres munkáját a *haustafeln*-ről, bevallja, hogy nem tudjuk megmondani, miben gyökerezik a gondolat, hogy a férj a feleség feje. Egyelőre nincs bizonyíték arra, hogy Pál egy általánosan elfogadott kortárs véleményt hangoztatna, és hogy ehhez nem adna többet hozzá, mint néhány jobban, vagy kevésbé jól idevágó keresztény frázist. Ezzel szemben az előfeltételezés, hogy a férj feje a feleségének, valószínűleg az Ef szerzőjének saját gondolata. Következésképpen a gondolatot az Ef kontextusából kell kifejteni és nem kortárs vagy későbbi előítéletek, vagy szembenállások fényében a férjnek a feleségre vonatkozó különleges felelősségére vonatkoztatva. A v23 logikai struktúrája megmutatja, hogy a férj főségének mind ténye, mind módja, tökéletesen meghatározott, nem csak a héber פֶּה (fej és főnök) kettős jelentése által, de legfőképpen Krisztus főségének eseménye és módja által. A 25-27-ben úgy tűnik, Pál tovább lép a házasság témájáról a főség leírására Krisztus szeretetének kimondása által. Az Mk 10,42-45-ben egy meglepő párhuzamos meghatározását találjuk az Ef 5-ben használt főségnek: „az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon, és odaadja az életét.” Amennyiben a férj a férfiségét és főségét krisztológiai értelemben fogja fel, akkor azt kiváltságnak és súlyos felelősségnek kell látnia. Még inkább, mint egy felvilágosult uralkodó az alárendeltjeivel való kapcsolatában, a férj tehát a feleségének az első szolgálja. Röviden, amit Pál kimond, hogy ez a főség egyedül Krisztusban minősül, értelmezhető és lehatárolt. Ez tehát nem korlátlan főség. Ha a köznyelv segít az 5,23 megértésében, akkor azt mondhatjuk, hogy a férjnek mindig, és minden körülmények között elől kell járnia a felesége szeretetében, bármilyen áron.

24

De: A görög ἄλλα leggyakoribb funkciója, hogy negatív mellérendelés pozitív párját adja, és vice versa. Ugyanez a kötőszó jelölheti kérdésnek, vagy ellenvetésnek a bevezetését, vagy az érvelés hirtelen befejezését, vagy a visszatérést egy témához zárójeles megjegyzés után. Mindig ellentétet jelöl, és erősebb, mint a görög δε, a και-ról nem is beszélve. Nem kihagyható a fordításból, és nem fordítható „és”-ként, „vagy”-ként, „következésképpen”-ként, „így hát”-ként, mivel ezek a jelentések idegenek tőle. Két nyelvszerkezeti és logikai fordítási alternatíva merül fel, egyrészt az ἄλλα bevezeti az ellentétet, főség és önmaga alávetése között, ez azonban valószínűtlen, mivel a két pozíció és cselekvés kiegészíti egymást, nem pedig ellentmond. A második lehetőség, hogy az apostol fejében egy ellenvetés jelenik meg az előző állítással szemben, amire válaszolni akar, A v33-ban a πλην (akárhogy is) vezeti be a választ. Több szerző mutatott már rá, hogy a v24-ben Pál a v23 félreértésétől óv. Ha néhányan úgy gondolnánk – ahogyan az értelmezés története mutatja – hogy valamilyen leszűkített értelemben a férj a felesége megmentője, vagy „Krisztusa” lenne, a v24 demitologizálja a férjet és a házasságot is. Sokak véleményével szemben a férfinak nem adatott korlátlan hatalom. Ő nem a felesége ura és megmentője. Miben áll a különbség?

Csak úgy, ahogyan az Egyház aláveti magát a Messiásnak [egyedül]: van különbség brutális alávetés, amelyik megtagadja, megtöri az alávetett fél akaratát, és aközött, ahogyan Jézus találkozik a bűnösökkel és kezeli őket, azért, hogy megmentse őket. Van egy ennek megfelelő különbség az alávetettség és szolgáltság (ami az olyan talpnyaló sajátja, aki a méltóság minden érzékét elvesztette), és az akaratlagos elfogadás és a feladat betöltése között, ami teljes

átadottságot, képzeletet és lelkesedést követel, valamint vitális hozzájárulást a közös jóhoz. A példája annak, ahogyan az Egyház aláveti magát az ő Urának és Megmentőjének, hittel és hitvallással, szeretettel és egységgel, reménnyel és tanúsággal, missziós küldetéssel és a szolgálatban való kitartással, az efezusiak körében elterjedt volt. Különösen a 4,25-5,20 szól arról, hogy (szívvel, kézzel és hanggal) Krisztus testének minden tagja, és az egész egyház folyamatosan keresi, hogy megértse és megtegye az Úr akaratát. Az 5,19-20 az Egyház viszonyulásában Urához az éneklést jelöli meg elsődleges formaként, a hálát pedig az alapvető motívumként. A v24 az összes megelőző, az egyház helyére és feladatára vonatkozó meghatározáshoz adja az állítást, hogy „egyedül a Messiásnak aláveti magát.” Senki másnak, csak neki szolgálhat az egyház anélkül, hogy szabadságát és méltóságát elveszítené. Szeret Krisztus szolgálója lenni – máskülönben nem volna igaz egyház. Az Ef-ben található egyháztan ezen autentikus összefoglalása ellentmond és kizár egyszer és mindenkorra minden olyan elképzelést, hogy a kifejezés „Krisztus teste” bennfoglaltan az Egyháznak Krisztussal misztikus azonosságát feltételezi. Az egyház semmilyen módon nem Krisztus maga, vagy megszemélyesítése. Szolgálva Krisztust, aki szereti őt, tanúsítja a vele való egységet, amibe fölemeltetett, de nem tarthatja magát kvázi második Krisztusnak. Az Egyház, mint Krisztus teste, úgy áll Krisztus előtt, mint aki valamilyen módon az Egyház saját személyisége.

Így a feleségek a férjüknek: A v22-ben az önmaga alávetésére vonatkozó ige hiányzott, noha feltételezhető volt, mint ami meghatározza mind a 21-et, mind a 22-öt. Ugyanígy a 24b-ben ugyanazt az ígét, miután a 24a-ban már használta, ezért nem ismétli meg. A körülíró stílus eredménye itt ez: az Ef szerzője nem tekinthető azon parancs kitalálójának, vagy védelmezőjének, hogy a feleségeknek alá kell vetniük önmagukat. A levélben nincs arra való kijelentés, hogy a nőknek mindig alacsonyabb rendű helyet kell elfoglalniuk, vagy hogy ahhoz vannak rendelve. Éppen ellenkezőleg, az alávetésre való felszólítást minimum három alkalommal korigálja: (1) a szövegen átívelő buzdításban, ami kölcsönös alávetésre buzdít; (2) az egyértelmű állításban, hogy a nő csak a férjének vesse alá magát, nem a férfiaknak általában; (3) azzal, hogy a feleség alávetését az egyház Krisztus előtti szolgáló funkciójához rendeli. A v23-ban két állítás jelzi az okot és a hatást vagy a modellt és a másolatot egymás mellett: ahogyan a Messiás fő... úgy a férj fő. Valószínűtlen tehát, hogy a v24 két fele egy kijelentésből állna, mely szerint az Egyház aláveti magát, ami aztán felszólítómódrá vált: ti, feleségek vessétek alá magatokat. A v23-ban a férjről nem azt mondja, hogy főnek kell lennie, hanem „Krisztus a fej” örömhíre, hogy a férfiak *Krisztus módján* fejenek. Ugyanígy a feleségeket nem megfélemlíti azzal, hogy törvényt parancsol, „alá kell legyetek vetve,” hanem az evangélium üzenetét terjeszti ki rájuk is: ahogyan az Egyház is Krisztustól függésben létezik (vö. Mária az Úr lábánál: Lk 10,38-42), ugyanígy, ti nők, jó feleségek vagytok és lesztek, amikor előzőek vagytok és engedtek a férjeknek. Nem kell versengjete velük, vagy féltékenynek lennetek amiatt, amit ők tesznek nektek. Jogotok van a szeretethez és a gondoskodáshoz, ahogyan a 29 és 33 majd megerősíti. Alárendelés a szeretetnek? Sőt csak ez és semmi más, amiről az Ef 5,25-33 szól. Ahol nincs szeretet, ott Pál nem vár meghódolást – kivéve a fejedelemségek és hatalmasságok esetében.

Mindenben: vö. a Tit 2,9-ben szereplő parancs, ami kimondja, hogy a szolgák vessék alá magukat az uruknak minden dologban. Teodorétosz szerint a férj csak úgy, mint Krisztus, törvényhozóként (νομοθετον) elfogadandó. Valószínűtlen, hogy ez lenne Pál véleménye. Mivel egyetlen Ószövetségi uralkodónak, vagy királynak sem volt megengedve, hogy önmagát a Tóra forrásának, vagy ajándékozójának nevezze, legfőképpen az, hogy újra felfedezze, olvassa és kihirdesse Isten elrejtett törvényét, és mivel Isten népének minden tagja a törvény iránti

engedelmesség mértékével méretett meg, nem pedig törvényadó kreativitásuk által, többet olvasnánk a „minden dologban” kifejezésbe, mint amennyi benne van, ha az Újszövetségi Egyházban minden házasságú férfiembert saját otthona törvényhozójának tartanánk. Más magyarázók rámutattak, hogy a „minden dologban” nem jelenthet „teljesen”-t, mivel letlégyen bármekkora felelőssége és hatalma a férjnek, a feleségnek előbb kell engedelmessé válnia Istennek, mint a férfinak (ApCsel 5,29) és nem kötelezi arra semmi, hogy kövesse férjét, ha az olyasmit kér, ami ellenkezik Istennel, vagy a morális hagyománnyal. Nem helyes a „minden dologban”-t úgy kifejtetni, hogy kivételek hosszú listáját gyűjtjük össze, hogy elmondjuk amit pontosan jelent, azaz, hogy a jelentése lényegében „nem minden”. A legvalószínűbb az, hogy a „minden dolog” ugyanúgy kevésbé definiált, mint az Isten mindenhatósága. Ebben a kontextusban, különösen is a 4,25-5,20-ban Pál példákat adott arra, mit ért „minden dolgon:” a szív gondolatai által adott tanúság, a kezek munkája, a száj szavai, az értelem okos használata időben, alkohollal kapcsolatban stb.

25

Férjek, szeressétek feleségeteket: ἀγαπατε megmutatja a férj számára a ὑποτασσομενοι jelentését, mondja Dibelius. Első alkalommal az Efben az ἀγαπαω-ba beletartozik az erotikus kapcsolat és szexuális egyesülés, ami által a férfi és a nő „egy hús lesz.” A Bibliában az előfordulások legnagyobb hányadában az ἀγαπαω az önzetlen átadás magatartását és tetteit jelenti. Pál szerint a másik felé irányuló kreatív és önfeláldozó karakter a szeretetben nem akadályozza meg a férfit, hogy úgy szeresse a feleségét, mint a saját testét, és így, mint önmagát (28-29, 33). Mindazonáltal Pál nem fogja ezt állítani, amíg le nem írja azt a szeretetet, amelyet Krisztus bemutat és ami forrása és mértéke a férj szeretetének. A 25a-ban a „szeretni” jelentése még nem meghatározott. A „szeresd” felszólítómód az x helyét tölti be az egyenletben: felébreszti a kíváncsiságot és alapos vizsgálatot követel meg, hogy több lehessen, mint közhely. Mit adhat hozzá Pál az Úr [szolgálatának] rabja (4,1), a szerelem, libidó és házasság örök problémaköréhez? Képes lehet-e arra, hogy megmutassa, ahogyan Kálvin hiszi, hogy Krisztus példája miatt a házasság kölcsönös szeretete „need to be vulgar love”?

Csak úgy [ahogyan mi megvalljuk]: Az 1,4, 4,21, 4,32 és 5,2 megmutatták, hogy a καθως használható arra, hogy összehasonlítást, okozatot vagy egyenlőséget bevezessen. Ezen jelentések kombinálhatók.

1. A καθως összehasonlító, ahogyan az is a v28-ban.
2. Okozati: az 5,2 szerint Krisztus halála nem csak a példa, hanem a szentség és szeretet áldozata, ami megalkotja az utat és ami vezeti a szenteket annak a szeretetnek az útján, amit követniük kell. Ugyanígy az 5,25-ben a Messiás szeretete több mint egyszerű jelenségtani párhuzam az emberi utakra és a szeretet módjaira vonatkozóan. Pál a férj felesége iránti különleges szeretetének ontológiai alapjaként írja le.
3. A καθως idézet formula – elégséges alapunk van arra, hogy a következő sorokat idézetnek tekintsük, amelyekből, vagy amelyekre utalással egy hagyományos hitvallás, liturgikus formula vagy himnusz kikövetkeztethető.

Bizonyos jellegzetességek – csakúgy, mint az itt következők – mutatják, hogy hagyományanyaggal állunk szemben.

- a) Az „ő szerette... és adta magát érte” szavak szinte azonos közös előfordulása az 5,2-ben, 25-ben és Gal 2,20-ban azt jelenti, hogy Pál egy stabil formát idéz, akár másé, akár a sajátja.
- b) A három kijelentőmód kombinációja a három *terikus* megerősítéssel párhuzamos szerkezet. Megkülönböztethetők különböző oszlopok (verssorok) és különböző versszakok. Megfelelnek a sémi *paralellismus membrorum* költői formának.
- c) A páli hapax legomena „szerette az egyházat”, „megmosta vízben,” „ragyogó egyház,” „folt” és „szepülő.” Az efezusi levélben található hapaxok himnikus szakaszokban találhatóak.
- d) A tény, hogy ezek a versek krisztológiai összefoglalást tartalmaznak, amely teljesnek tűnik magában, de meghaladja a jelen érvelés határait.
- e) A figyelem fókusza Krisztus művén az egyházért, a „mi” formában kifejezve sok himnuszban.
- f) A jelen szöveg lényegében és megfogalmazását tekintve: ószövetségi költői, talán mitikus motívumok jelenléte és esetleg reflexió pogány mitikus elemekre, még ha demitizált formában is.

Miközben mindezen pontok azt erősítik, hogy Pál vagy felhasználta vagy parafrázálta egy himnuszt vagy hitvallást, amit az efezusi olvasók valószínűleg ismertek, ettől ez a megközelítés még nem bukás-biztos bemutatása a hagyományos anyagnak. Ahogyan a korintusi egyház minden tagja, Pál maga is költhet zsoltárt (megfogalmazva és kifejezve az Istentisztelet szolgálata előtt vagy alatt a Lélek indítására) az 1Kor 14,26 szerint. De sok kérdés az 5,25-27-ben könnyebben megoldható, ha munkahipotézisként használjuk a himnusz-teóriát.

A Messiás szerette az Egyházat, és odaadta magát érte: A Messiás, mint vőlegény képletes leírása, és a nép, mint menyasszony megjelenése (ami az Ószövetségben nem fordul elő); az analógia (a vőlegény és a menyasszony egyesülése); a házassági kapcsolat férfi és nő között az a speciális mód, ahogyan a v25-ben szeretet és halál összekötődik. Ebben az esetben a logikai szerkezetre, valamint a mondat stílusára, és a házasságról szóló más irodalmi munkákra is figyelniünk kell.

- a) Szigorúan véve a v25 összesen egy *tertium comparationis* tartalmaz, amelyben a párok analóg módon kapcsolódnak: a férfi szeretete a nő felé, mivel egyedül a „szeretni” ige található mind a 25a-ban, mind a 25b-ben. Csak ha a „szeretni” igét nem ismételné, beszélhetnénk arról, hogy az „önmagát odaadni, szentté tenni, tisztává tenni, jelenvalóvá lenni” igék szintén a férjek szeretetének modelljéhez tartoznak. Valójában a 31-32-ben Pál majd visszatér az allegorikus értelmezéséhez, ami elvezet az emberi házassággal kapcsolatos állítástól, Krisztus és az Egyház kapcsolatáig. De a v25-ben nem utal fordított allegóriára Krisztus egyedi cselekvéseitől a férjek cselekvéséiig. Ahogyan korábban állítottuk, az apostol nem sugallja, hogy a férj Krisztus másává válna, és hogy feleségének megmentője lenne.
- b) A Messiás maga (2,14) és Ő egyedül az eredete és kritériuma a házastársi szeretetnek. A szeretet „princípiuma” helyett a szeretet „hercege” érkezett; az olyan démoni erők, mint az Érosz és a Libidó helyett egy barátot tisztelünk, aki a barátaiért halt meg; rózsaszín felhők felfestése helyett Pál arra hív, hogy Isten és ember történelmének egyedi eseményeit idézzük föl. Krisztus szeretetének tényének, módjának, szándékának és eredményének javaiból részesedve és abból kiindulva kell a férjeknek megtanulniuk, mi a szeretet esszenciája.

- c) A szeretet esszenciája nem definíció, vagy módszertan alapján kerül leírásra. Technikai tanácsok helyett Pál a költők és novellisták irodalmi módszerét követi: az igaz szeretetről szóló tanúságtételét egy epikus műben fogalmazza meg, amely arról szól, hogy Krisztus, *a nagy szerető*, hogyan szerette választottját. A 25-27 lényege egy elbeszélés, aminek azt a címet adhatnánk, „Krisztus és az Egyház románca.”
- d) Krisztus szeretetét a házastársi szeretet számára forrásként, inspirációként, kritériumként, kihívásként és ígéretként leírva Pál alternatív utat ajánl nem csak a híres, hanem a hírhedt love story-kkal szemben is, amelyek olyan nevekhez kötődnek, mint Zeusz, Salamon, Párizs, Odüsszeusz, Oidipusz, Pirus, Trisztán, Don Juan, Abelard. Pál „szerelem” alternatívája különbözik a szerelem tudományos (filozófiai, orvosi, pszichológiai, szociológiai) vagy éppen a kereskedelmi ábrázolásától, leírásától, előírásától vagy tiltásától. Pál nem is csinálhatná jobban, minthogy elmeséli Krisztus egyedi történetét. Azzal, hogy hagyja a Messiást azon a trónon ülni, amely a házasságról szóló egyes érvek szerint, a szexhez kapcsolódik, Pál nem tagadja a szex erejét és funkcióját, de egy szintre teszi azt más könnyen bálványozható erővel, arra a szintre, ahol pontosan betöltheti a szerepét.